

Razgovor

GEOFFREY JONES

Geoffrey Jones (rođen 1952.) je *Isidor Strauss professor* poduzetničke povijesti na poslovnoj školi *Harvard Business School*. Istražuje povijest globalnoga poduzetništva i napisao je brojne studije o evoluciji međunarodnoga poduzetništva i multinacionalnim korporacijama. Unutar tih područja uže se specijalizirao za povijest modne industrije. Među njegovim su publikacijama knjige *British Multinational Banking 1830–1990* (1993.), *Business History Around the World* (2003., suurednik Franco Amatori), *Renewing Unilever. Transformation and Tradition* (2005.), te njegova posljednja knjiga *Beauty Imagined* (2010.), prva monografija koja se bavi globalnom industrijom ljepote iz kuta poduzetničke povijesti.

Pro tempore: Velika ekonomska kriza 1846./47. potaknula je nacionalne revolucije diljem Europe. Velika je depresija dovela Hitlera na vlast u Njemačkoj i pokrenula svijet prema Drugom svjetskom ratu. Mislite li da je vrijeme da evaluiramo moralne i etičke vrijednosti koje su nas dovele do ruba nove depresije?

Jones: Posljednjih sam godina na magistarskom studiju (MBA) škole *Harvard Business School* razvijao novi kolegij o povijesti globalnoga gospodarstva iz perspektive poduzetništva. Kao što je poznato, svijet se vrlo brzo globalizirao u devetnaestom stoljeću, a onda se gotovo jednakom brzinom deglobalizirao u dvadesetom, jer su nacionalne vlade ograničile globalizaciju carinama i jer je komunizam polovinu svijeta zatvorio od globalnoga kapitalizma. Jedna od teza koju naglašavam na kolegiju jest da do deglobalizacije nije došlo slučajno ili zbog loše sreće. Posve suprotno, većina je svijeta

odbacila globalni kapitalizam jer je, u njihovim očima, izgubio legitimitet. Veliki dijelovi svijeta globalizirani su silom imperijalizma. Zapadne su tvrtke imale najviše koristi od ovoga procesa jer su za sebe osigurale koncesije i ostale prednosti u kolonijalnim ili slabim režimima diljem nezapadnoga svijeta. Iako je globalizacija u devetnaestom stoljeću rezultirala velikim napretkom u bogaćenju, taj je proces za sobom ostavio velik broj gubitnika. Primjerice dok se Zapad industrijalizirao i bogatio, Kina i Indija, svjetski obrtnički centar prije devetnaestog stoljeća, svoje su industrijske branše izgubile te su postale gospodarstva orijentirana prema poljoprivredi. Ako sagledamo sadašnju situaciju, problem legitimiteta jednako je važan za budući razvoj kapitalizma. Ako su pojedina uvjerenja ili prakse doprinijele financijskoj krizi od 2007. do 2009., kao i velikim korporativnim skandalima poput Enrona i Madoffa koji su postali poznati u prvom desetljeću ovoga stoljeća, važno ih je

reevaluirati. Povjesničari poduzetništva mogu biti važni akteri u ovom procesu.

***Pro tempore:* Kakvo je Vaše mišljenje o raspo-
nu poduzetničke povijesti kao historiografske
discipline?**

Jones: Poduzetnička povijest ostaje marginalna disciplina unutar povjesničarske profesije, ali se zato bavi iznimno važnim pitanjima. U središtu discipline nalazi se pitanje bogatstva i siromaštva nacija. Zašto su pojedine države i regije bogate? Zašto druge nisu? Najjednostavnije rečeno, bogatstvo je proizvod inovativnosti, a nju stvaraju poduzetnici i tvrtke. Također u poduzetničkoj se historiji nastoji objasniti zašto su neki poslovni sustavi bili daleko kreativniji i inovativniji od drugih. Šire gledano, poduzetnici i poduzeća važni su igrači u povijesnim događajima, od vremena europskoga imperijalizma do rasta i utjecaja međuratnoga fašizma.

***Pro tempore:* Mislite li da bi sadašnja ekonomska
kriza mogla utjecati na budući razvoj američke
poduzetničke historije tako što bi se pretvorila
u disciplinu koja bi istraživala uzroke sadašnje
krize?**

Jones: Povjesničari poduzetništva će svakako nastojati objasniti uzroke financijske krize od 2007. do 2009., ali njihov najvažniji zadatak nije objašnjavanje suvremenih zbivanja, nego identificiranje širih trendova i modela koji omogućuju kontekstualizaciju događaja iz našega vremena. Primjerice sadašnja kriza jedna je od epizoda u slijedu financijskih kriza koje traju tijekom cijele povijesti modernoga kapitalizma. Mnogo toga možemo saznati ako usporedimo prošle krize i sadašnju, dijelom i kako bismo ustanovili je li se nešto novo zbililo u posljednoj. Točnije, sada možemo utvrditi model financijskih kriza koje su postale sve češće nakon što su vlade sedamdesetih godina počele liberalizirati zakonska ograničenja svojih bankarskih sustava. Povjesničari poduzetništva mogu dodatno obogatiti suvremene diskurse svojim identificiranjem i objašnjavanjem ovih modela

***Pro tempore:* Može li se poduzetnička historija
u raznim zemljama smatrati disciplinom čiji je
razvoj uvjetovan gospodarskim problemima ili
gospodarskim blagostanjem?**

Jones: Jednostavno rečeno poduzetnička je historija područje rezervirano za bogate. Tijekom dvadesetog stoljeća uspijevala je samo u bogatim i razvijenim zemljama Europe, Sjeverne Amerike i Japanu. Kod drugih je zemalja tijekom njihova razvoja također dolazilo do stvaranja posebne discipline poduzetničke historije. U ovom slučaju mislim na Južnu Koreju i dijelove Južne Amerike. Nasuprot tim iskustvima, poduzetnička se historija rijetko može uočiti u siromašnijim zemljama poput Indije ili afričkih zemalja. Čini se da postoji pravilo po kojem zemlje trebaju steći bogatstvo prije pojave interesa za povijest poduzeća ili poduzetnike koji stvaraju to bogatstvo. S druge strane ako bogate zemlje postaju siromašnije, njihovi povjesničari katkad promatraju poduzetništvo kako bi ustanovili probleme u državi. Britanija je nakon Drugoga svjetskog rata iskusila gubitak imperija i loš makroekonomski razvoj pa je cijela generacija povjesničara istražila navodni neuspjeh britanskih firmi pri preuzimanju američkoga modela upravljanja.

***Pro tempore:* Može li se uspon poduzetničke
historije povezati s „iscrpljenošću“ gospodarske
historije koja je postala očita nakon što su se
povjesničari gospodarstva cijelo stoljeće bavili
klasičnim temama?**

Jones: Svakako postoji doza korelacije između problema tradicionalne gospodarske historije i rasta poduzetničke historije. Dosta toga vezano je za metodologiju. Gospodarska je historija šezdesetih godina doživjela dosta problema zbog veće upotrebe kvantitativnih metoda i doprinosa formalnih ekonomskih metoda. Iako je ovo rezultiralo teoretski sofisticiranijim istraživanjima, od kojih su neka bila vrlo kvalitetna, pristup nije bio privlačan mnogim studentima, posebno s područja povijesti. Ozbiljniji je problem nastao zbog veće upotrebe matematike u ekonomiji što je značilo da

ekonomisti više nisu pokazivali interes i za čim vezanim za povijest, čak ako je algebarski zabilježeno i potkrijepljeno tehničkom ekonomijom. Iz toga je proizašlo da je gospodarska historija ostala na pola puta između povijesti koja se okrenula kulturnim i postmodernim pristupima i ekonomije koja je podsjećala na drugorazrednu inačicu matematike. Zbog toga su odsjeci za povijest, kao i odsjeci za ekonomiju, odustali od kolegija gospodarske historije te prestali zapošljavati kadar koji se bavio tim pitanjima. Povjesničari poduzetništva, kako su se bavili stvarnim tvrtkama i industrijama, za razliku od njih nisu mogli otići u svijet apstrakcija i nerealnih pretpostavki. Njihov je rad ostao čitak, a njihovo područje privlačno, uz uvjet dobrih tehnika podučavanja. Povjesničari poduzetništva iz Europe i Japana, u manjoj mjeri i oni iz Sjedinjenih Država, pronašli su novi akademski dom u svijetu poduzetništva i upravljanja čija je važnost rasla kako je ekonomija postajala sve apstraktnija i okrenuta teoriji. Ovo je pružilo novu osnovu za zapošljavanje povjesničara poduzetništva.

Pro tempore: Držite li da je moguće napisati poduzetničku povijest socijalističke države ili kompanije?

Jones: Ne vidim razlog zašto povjesničari poduzetništva ne bi mogli napisati studije o golemim poduzećima socijalističke ere. Naravno, mora se shvatiti da se organizacija tih poduzeća razlikovala od kapitalističke organizacije. No i ona su bila suočena s izazovima upravljanja, koordinacije resursa i inovacije, a postojale su i značajne razlike u učinkovitosti ovih poduzeća. Bilo je pokušaja pisanja ovakvih povijesti. Djelo *Big Business and the Wealth of Nations*, koje su uredili Chandler, Amatori i Hikino u izdanju Cambridge University Pressa 1997., sadrži eseje o poduzetništvu u SSSR-u i Čehoslovačkoj. Sada je, kada su već prošla dva desetljeća od tranzicije iz komunizma u srednjoj i istočnoj Europi, došlo vrijeme da se povjesničari poduzetništva pozabave socijalističkim tvrtkama i pitanjem kako su se njihove kulture i prakse prenijele na kapitalističke tvrtke osnovane u tim zemljama devedesetih godina.

Pro tempore: Kako svojim izvorima pristupa povjesničar koji piše o kompanijskoj povijesti? Ovisi li on o kompanijskim arhivima te je li time ograničen?

Jones: Radi se o tome hoće li kompanija dozvoliti povjesničaru da slobodno i kritički piše o povijesti. Ako se tvrtka na to ne može obvezati, teško je očekivati da će jedna vjerodostojna povijest biti napisana. Međutim, kako ste implicirali, to je tek početak problema. Ako povjesničar koristi samo dokumente tvrtke, na neki će način biti „omeđen“ jer će vidjeti samo iste stvari koje su primjećivali kompanijski direktori. Najbolje se to prepoznaje u činjenici da su samo dokumenti s vrha kompanije arhivirani. Mislim da se rješenje nalazi u postavljanju tvrtkine povijesti u širi kontekst, u uspoređivanju s drugim tvrtkama, barem u nekom ograničenom obliku, i korištenju nekih vanjskih izvora, barem novinskih izvještaja.

Pro tempore: Smatrate li da su metode komparativne historije važne za područje poduzetničke historije?

Jones: Smatram. Vjerujem da se prostor za napredak poduzetničke historije krije u komparativnim pristupima, između raznih regija, zemalja i pokrajina. Povjesničari poduzetništva tradicionalno su većinu svojih istraživanja postavili u nacionalne povijesne kontekste. Ovo je često dovodilo do raznih pogrešnih pretpostavki da su pojedini poslovni sustavi na neki način jedinstveni i da je njihov rad time objašnjen, dok su u praksi bili samo dio jednoga šireg modela koji ih je okruživao.

Pro tempore: Ako svaka nacionalna povijest donosi neki poseban fenomen i zahtijeva specijalizirani pristup, je li moguće napisati jednu koherentnu poduzetničku povijest Europe?

Jones: Vjerujem da je moguće i da bi trebala biti napisana. U Europi su zaista prisutni snažni nacionalni modeli, ali postoji i mnogo zajedničkih obilježja, uključujući i važnu ulogu obiteljskih

poduzeća te vrlo visok stupanj državnoga utjecaja na poduzetništvo. Europsko je poduzetništvo pogođeno jednakim šokovima – svjetski ratovi, velika depresija i tako dalje. Mnogo možemo promatrati sličnosti i razlike u odgovorima na ove šokove. Štoviše, nakon 1958. poduzetništvo je u većem broju zemalja bilo pod utjecajem europske integracije. Iako nam je potrebna perspektiva koja sagledava cijelu Europu, također se moramo okrenuti istraživanju regionalnih poslovnih sustava, njihove veze s drugim regijama, unutar ili izvan nacionalne države.

***Pro tempore:* Dok je svima jasna uloga poduzetništva u povijesti, kako promatrate ulogu povijesti u poduzetništvu?**

Jones: Iako je kompanije rijetko primjećuju zbog svoje usmjerenosti na sadašnjost i budućnost, uloga povijesti u poduzetništvu je važna. Sposobnost tvrtki da slijede vlastite strategije uvjetovana je i često ograničena njihovim idiosinkratičnim načinima odlučivanja i unutarnjeg djelovanja, što je rezultat njihove povijesti. Razumijeti kako i kada su takvi običaji i rutine došli do, izražaja je iznimno važno. Ipak, mnoge tvrtke radije zapošljavaju skupe konzultante koji će im govoriti o njihovoj korporacijskoj kulturi, nego povjesničare poduzetništva! Povijest tvrtke može biti golem prednost za tvrtku. Kod potrošačkih je proizvoda primjerice naslijede *branda* važno za njegovu tržišnu vrijednost.

***Pro tempore:* U svojoj knjizi *Renewing Unilever: Transformation and Tradition* govorite kako su razna razdoblja i osobe utjecale na transformaciju pojma *corporate culture*. Kako danas gledate na taj pojam, njegov razvoj te što najviše na njega utječe?**

Jones: *Corporate culture* pojedine kompanije pojam je koji opisuje sve načine na koje se posluje unutar tvrtke. Razlikuje se unutar svake tvrtke u istoj industriji, a to ima i velik utjecaj na razlike u učinku. U knjizi o Unileveru primjerice naglasio sam velike razlike između njegova decentralizirana

stila upravljanja i visoko centralizirane kulture njegova glavnoga američkog rivala Procter & Gamblea. *Corporate culture* onoliko je važan danas koliko je bio u prošlosti. U vrlo globaliziranom svijetu predstavlja primarni izvor prednosti ili nedostataka u natjecanju.

***Pro tempore:* Prema broju knjiga i članaka lako bi se moglo zaključiti da postoji isključivo poduzetnička povijest koja se bavi 19. i 20. stoljećem. Mislite li da postoji poduzetnička povijest srednjega ili novoga vijeka?**

Jones: U pravu ste kada kažete da je zanimanje poduzetničke historije kao discipline usmjereno na modernu tvrtku. U ovom se slučaju to odnosi na stoljeća koja su uslijedila nakon industrijske revolucije. Naravno, velik je broj studija koje se bave preindustrijskim gospodarskim aktivnostima poput trgovine, obrta ili poljoprivrede. Njih rade osobe koje sebe nazivaju povjesničarima gospodarstva, povjesničarima poljoprivrede, a ne povjesničarima poduzetništva. Rezultate svoga rada predstavljaju na takvim gospodarskim forumima, a ne skupovima povjesničara poduzetništva. Kao urednik najstarijega časopisa povijesti poduzetništva na svijetu, *Business History Reviewa*, otvoren sam prema znanstvenicima koji bi željeli objaviti članke o preindustrijskom razdoblju.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlaisavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com